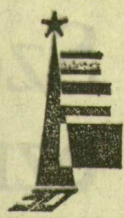

A második reneszánsz

A felszabadulás után az újjáépítés szinte egybefonódott a városépítés fellendülésével. A háborús károk helyreállításának sorában született meg az új közúti híd, de a textilművek, a dorozsmai villamosvonal, a Faragó utcai munkásházak felépülése már előre mutatott. Ezt a lendületet szakította meg szinte még csúcsán az 50-es években kialakult hibás országos gazdaságpolitika, s az akkori felső vezetés Szegeddel szemben tanúsított szubjektív indulatai. Az ellenforradalom után, a Magyar Szocialista Munkáspárt politikájának eredményeképpen, a szocializmus építésének folytatására nagy energiák szabadultak fel, s e gazdasági és társadalmi fellendülés hatására kezdődött el Szeged gyors, dinamikus fejlődése is.

Behozni a viszonylagos elmaradást

A város területe az 1950-es és az 1952-es területrendezés következében 11 262 hektárra csökkent. Az elcsatolt területeken új, önálló

községek alakultak. A város népessége 1949. január 1-én (a megváltozott közigazgatási területtel számítva) 86 ezer 640 volt, az 1970. évi népszámláláskor azonban már 118 ezer 490. A bevándorlás üteme a 60-as évektől fokozódott, ami összefüggött a város erőteljes iparosodásából következő gazdasági, társadalmi és kulturális fejlődésével. A mezőgazdaság szocialista átszervezésével (a falusi lakosság beáramlásával) és azzal is, hogy Csongrád megye székhelyét Szegedre helyezték.

Az iparfejlesztés és a népesség nagyarányú növekedése következtében a korábbinál sokkal nagyobb mértékben kellett gondoskodni új lakások építéséről és a szociális, kulturális és kommunális ellátásról. A viszonylagos elmaradást (Miskolchoz, Pécshez, Debrecenhez képest) azonban igen nehéz volt megszüntetni, folyamata tulajdonképpen még ma is tart. A helyzetet és egyben a fejlődést is jól érzékelteti ez a táblázat az évenként felépített új lakások számának alakulásáról:

Év	Allami és szövetkezeti	Magán	Összesen	
1954	68	35	103	
1955	185	94	279	
1956	67	161	228	
1957	185	90	275	
1958	527	141	668	
1959	270	308	578	
1960	591	316	907	
1961	429	334	763	II. ötéves tervben
1962	532	301	833	összesen:
1963	395	324	719	
1964	682	416	1098	
1965	501	264	765	4158
1966	374	278	652	III. ötéves tervben
1967	422	494	916	összesen:
1968	423	583	1006	
1969	1007	227	1234	
1970	914	432	1346	5127
1971	854	626	1480	IV. ötéves tervben
1972	1113	720	1833	eddig összesen:
1973	1038	788	1826	5139

A nagyobb mérvű lakásépítkezések első fecskeje még 1953–56-ban a Marx téri árkados ház, s vele egybefüggő épülecsoporthoz volt. Közvetlenül az ellenforradalom utáni években épült ki a Marx tér és a Párizsi körút Kosuth Lajos sugárút felé eső része és a Mérey utca külső szakasza. Ebben az időben elsősorban belvárosi, újszegedi és felsővárosi üres telkeket, fogházakat építettek be. Ezek a lakásépítkezések a városszerkezet tudatos tömörítését szolgálták, de az is kétségtelen tény, hogy még nem állt rendelkezésre a tömeges lakásépítésre alkalmas építőipar és építőanyag. Nagyon sok házra húztak emeletet, amire annak idején azt mondtuk, hogy magasabb lett egy fejjel a Belváros. Különösen a Bartók Béla tér jó példa arra, miként javította a városképet az emeletráépítés.

Új, kitűnő alkotások

A tervszerű, céltudatos városfejlesztést szolgálta az Oskola utca és környékének rendezése

tömbbelsőben épült egyetemi lakások (Takács Máté, 1967) és a sarkon álló épület (Bertalan Sándor). A lakásokon kívül néhány impozáns középület is épült, elsősorban a megyei párt- és tanácsház (Schöner Ervin, 1960), a Tömörkényi gimnázium új épülete (Tarnai István), a Béke utcai általános iskola (Tarnai László, 1966), az MTA Biológiai Kutató Központja (Tarnai István és Károlyi István, 1973), az építőipari munkásszálló (Maár Márton), a Bajcsy-Zsilinszky utcai lakóházhoz kapcsolódó technika háza (Tarnai László, 1974), és még több iskola, kollégium.

Tömeges lakásépítés

Miután megkezdte működését a Bajai úti téglagyár területén a téglablokk-gyártó üzem, lehetőség nyílt az első szegedi lakótelep megépítésére. Helyét Újszegeden, a Tisza-part és a liget között jelölték ki. (Beépítési terv Borvendég Béla, 1959). Két szakaszban, 1961. és 1965. között 27 ötszintes házban 886 lakás készült. Velük csaknem egyidőben nyílt meg az ABC-kisáruház, az üzletsor (Nagy János), a bölcsőde és az óvoda, később pedig az általános iskola. Az új lakónegyed Szeged szovjet testvérvárosának, Odesszának nevét vette fel. Itt hasznosították először a város gazdag geotermikus energiáját, a távfűtést 98 fok Celsius hőmérsékletű hévíz szolgáltatja.

A tömeges lakásépítés következő területét a József Attila sugárút, a körtöltés, a Sziléri sugárút és a Tápéi sor között fekvő Tarján dűlő kínálkozott, ahol csupán kertes, s jó részt öreg kis családi házak voltak. A részletes rendezési terv 1965-ben készült (Takács Máté), a végleges változat 1969-ben, már az építkezés megkezdése után. (Az első lakást 1968. szeptemberében adták át.) A lakótelep építését hét ütemre bontották, a hetedik helyett azonban később egy nyolcadikat terveztek. Napjainkig hat ütemben 123 ház készült el (közülük 49 tízsintes), s ezek 5427 lakást foglalnak magukban. Tarjánnak máris 19 ezer lakója van. Erdesség és egyben jelzi az építőipar helyzetét és fejlődését, hogy az első 1800 lakáshoz még téglablokkot használtak fel, azután 1800 lakást Dunajvárosból és Szolnokról ideszállított nagypalából szereltek össze. A nyolcadik ütem építése közben kezdte meg a termelést a szegedi házigyár, s ettől fogva kizárólag az itt gyártott lakáselemek szolgáltatják a tömeges házipépítés anyagát. Az üzletek egy része most készül, jó néhány bölcsőde, óvoda és iskola építése is a tervezettnél későbbre maradt. Hátra van még csaknem kétezer lakás felépítése és átadása (közte az 1. ütem 101-es jelű épületének 112 lakása és a 8. ütem 888 lakása — egy, illetve két tízsintes és 12 ötszintes ház), úgyhogy mire a városrész az ötödik ötéves tervidőszakban elkészül, mintegy 26 ezer lakója lesz. (Csongrád és az 1970-es népszámláláskor 20, Makóé 30, Szentesé 32 ezer volt).

A szegedi házigyár hetediként épült az országban. Az egyedi nagyberuházást 1968-ban hagyta jóvá a Gazdasági Bizottság. Építését 1969-ben kezdték el. Befejtését 1972-re tervezték, de mivel az alapvető szovjet technológiai berendezéseket sikerült fél

évvel hamarabb beszerezni, a próbatermelés 1971-ben megkezdődhetett. A 600 millió forint költséggel létesült házigyár kivitelezője és tulajdonosa a Délmagyarországi Építő Vállalat (DEL-EP). Az első két szegedi panelház, a tarjáni 414-es és 415-ös jelű még 1971-ben megépült — ezeket sokáig Bondor-házaknak nevezték a környékeliek, mivel az építésügyi és városfejlesztési miniszter is megszemlélte őket.

A Szegedi Tervező Vállalatnál még 1968-ban munkacsoport alakult (vezetője Bertalan Sándor), hogy felvázolja mindazokat a feladatokat, melyeket a kivitelezési tervek készítésekor meg kell oldani. A tervezők és kivitelezők együttműködésének köszönhető, hogy mind Tarjánban, mind Odesszában nagyobb zökkenők nélkül épülnek a gyárból kikerült házak.

A más irányú felhasználásra máris van példa: az új Hungária Szálloda és a Tabán utcai óvoda házigyári elemekből épül. A DEL-EP technológiai osztálya már kezdettől fogva foglalkozik annak tanulmányozásával, hogy miként lehet paneles épületszerkezettel irodaházat, üdülőt, munkásszállást is építeni.

Ki hitte volna, hogy házigyári elemekből még családi házakat is össze lehet szerelni? Márpedig Újszeged villanegyedében 1973. nyara óta már állnak — s el is keltek — azok a panelekből készült családi házak, melyeket a DEL-EP bemutatónak szánt a nagyközönségnek. Akár egész utcasorokat is fel lehetne belőlük építeni a város peremkerületeiben, mivel nem kerülnek többé, mint a hagyományos módon készült épületek, de használati értékük sokkal nagyobb.

A várostervezés munkája

Közben megkezdődtek a város-tervezésnek a nagy árvíz utánihoz fogható — vagy talán még annál is jelentősebb — munkálatai. Az Oskola utca környékének 1957-ben készült rendezési tervéről már volt szó; 1959-ben a Tisza mindkét partját vizsgáló, úgynevezett kompozíciós építészeti tanulmányterv született; 1964-ben lett kész az első programvázlat Szeged általános rendezési tervéhez; 1967-ben a Városervezési Tudományos és Tervező Intézet regionális tervtanulmányt adott ki a dél-alföldi szénhidrogén-kutatással kapcsolatosan; 1968-ban pedig elkészült a Szegedi Tervező Vállalatnál Szeged általános rendezési terve (Füle Lajos, VÁTI és Takács Máté), amelyet 1970-ben a kormány is jóváhagyott.

A terv a város fejlesztésének és tervezésének további feladatait három időszakra vetítette ki. Az első nagyjából az 1968-at követő 15 esztendő, erre a szakaszra, a fejlődést befolyásoló legfontosabb gazdasági és társadalmi tényezőket még előre lehet látni. A második szakasz körülbelül az ezredfordulóig tart, ez a távlat, a tendenciák ismeretében, a becsülhetőség határain belül van. A harmadik szakasz a jövő század — vagy ha így jobban tetszik: évezred — 40-es évéig terjed. Am egyik időszakban sem határolható el mereven, évszámhoz sem köthető, mivel a bizonytalansági tényezők — a gazdasági fejlődés üteme, a társadalmi, a tudományos és a technikai haladás cred-

Szeged kitüntetett építészei:

YBL-DIJ:

Borvendég Béla, 1960
Tarnai László, 1968

SZEGED VÁROS ALKOTÓ DÍJA:

Borvendég Béla, 1961.
Tarnai László, 1962. és 1963.
Károlyi István, 1963.
Nagy János, 1966.
Tarnai István, 1967.
Füle Lajos, 1968.
Takács Máté, 1968.
Bertalan Sándor, 1969.
Snopper Tibor, 1971.
Sági József, 1971.
Takács Jánosné, 1972.
Libor Rajmund, 1973.

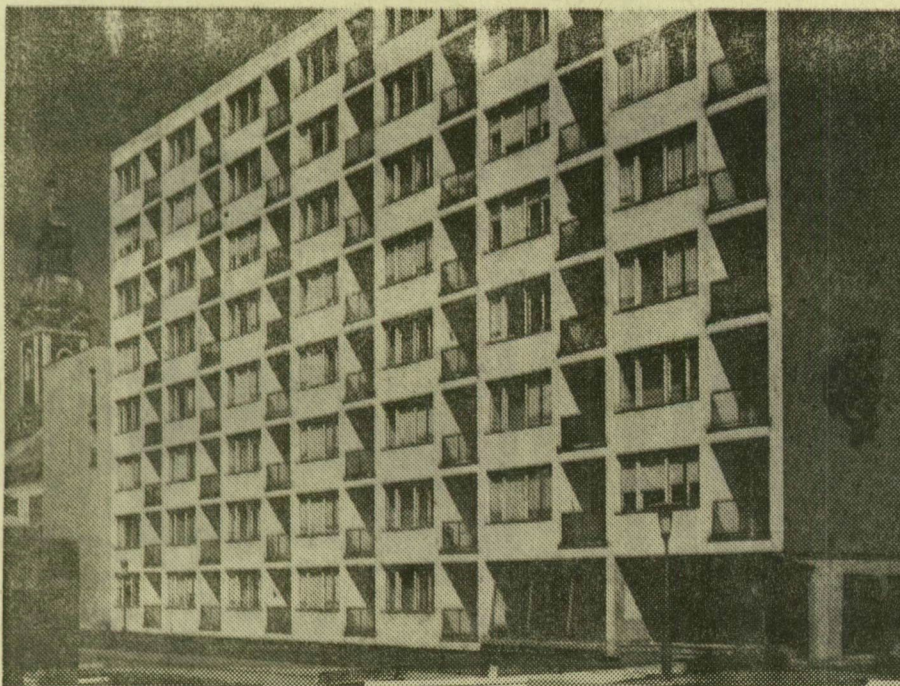
ményel — a mai hipotéziseket jelentősen befolyásolhatják.

Az általános rendezési terv magáévá tette a Lechner-féle városszerkezeti adottságokat, a Tiszát, mint tengelyt, s az ehhez igazodó körgyűrűs-sugaras úrendszert, mivel ezek előnyei vitathatatlanok, a város területének határozott, áttekinthető tagolásában, a forgalom jó eloszlásában. Azonban a jól tervezett város eddig csak félig készült el. A nagykörút ma sem északon, sem délen nem vezet át a Tiszán, a város két részének természetes kapcsolata így nem jöhetett létre. Ezért célul tűzte ki a város-szerkezet továbbfejlesztését, a városközpontozhoz tartozó intézmények elosztását mindkét oldalon, s egy harmadik, külső körút megnyitását is.

Alapelveként szögezte le, hogy az elavult szerkezetű és épületállományú városrészeket zöldterületbe ágyazott lakóépületekkel kell felújítani. A következő évtizedekben csaknem ötezer lakást — a századforduló előtt épült lakásállomány felét — feltétlenül le kell bontani, azzal a kerekben hétszáz vályogalapozású és alapozás nélküli vályog- és sárfalazatú lakással együtt, melyek már régen túlélték önmagukat. Fokozódó gyorsasággal avult az 1900 előtt épült lakásállomány másik fele is. Ha folyamatos bontva-építéssel meg nem előzzük, a régi szegedi házak szinte egyidőben, hirtelen mennek tönkre, válnak lakhatatlanná, és ez beláthatatlanul súlyos következményekkel járna.

A várost a rendezési terv úgy méretezte, hogy az első fejlesztési szakasz végén legalább 180 ezer, a második végére 210 ezer lakos befogadására legyen alkalmas. Az egyes fejlesztési időszakokra alternatív lehetőségeket javasolt. Az első és második fejlesztési szakaszra a város területén négy lakónegyedet terveztek: a jobb parton a Nyugati városrészt (Móráváros a Tolbuhin sugárút és a Petőfi Sándor sugárút között, a körtöltésig), Tarjánt és az Északi városrészt (Felsőváros és Rókus a József Attila sugárút és a Kossuth Lajos sugárút között, a körtöltésig), a bal parton Észak-Újszegedet (a Ligettől a Marostói utcáig), s távlatban — ötödikként — Dél-Újszegedet (a Fűvészkert környéke a Tisza-partig). A vá-

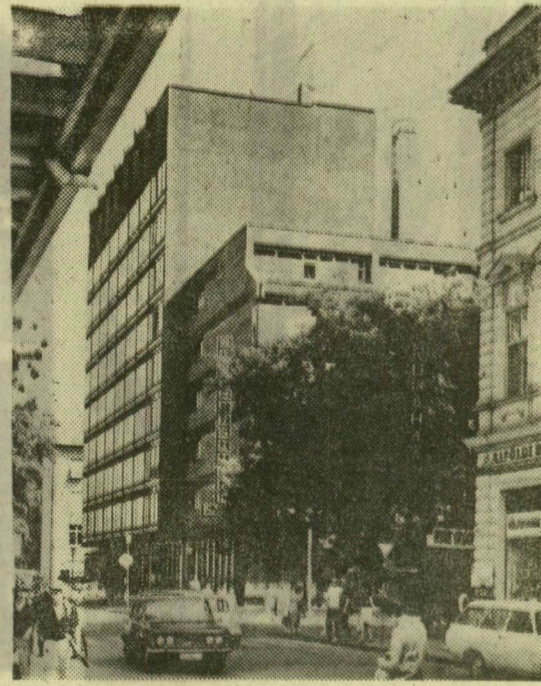
(Folytatás a 8. oldalon.)

Talán első volt a sorban a Sellőház

Különösen jól sikerült az Oskola utca végét lezáró „olajosház”

Károlyi utca—Lenin körúti lakóházegyüttes, műteremlakásokkal